

*PLACE AND ROLE OF THE TEXTBOOK IN THE SELF-EDUCATION ACTIVITY
OF THE STUDENT. CREATIVE PROPERTY M.I. PENTILYUK*

The article deals with the question on the role and place of the textbook in pupils' self-educational activity, the expediency of use of interactive training methods, methodical system of independent work with textbooks "the Ukrainian language" for 8, 10 grades in general schools with Ukrainian language training under the edition of the doctor of pedagogical sciences, professor, the honored worker of a science and technique Pentyl'uk M.I.

Key words: self-education activities, the functions of a school textbook, interactive methods and techniques of teaching.

УДК 371. 212. 2

Кузнецова Н.В.

СПЕЦИФІКА ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ

У статті розглядається поняття обдарованості, виявлення обдарованості, методика навчання обдарованих дітей, зміна форми проведення занять, враховуючи феномен обдарованості, проблеми в навчанні обдарованих учнів.

Ключові слова: обдаровані діти, зміст навчання, типи навчання, диференційне навчання, здібності, нові програми.

Однією з основних задач системи національної освіти України є формування творчо активної, всебічно розвиненої особистості. Для розв'язання цієї задачі було впроваджено ряд державних документів і основним з яких є Доктрина національної освіти (2007 р.), де визначається стратегія й основні напрямки розвитку освіти України в XXI столітті: "Система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості" [1, с. 20]. Інтелектуальний потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема, розвиток творчих здібностей особистості безпосередньо залежить від стану народної освіти. Тому без кардинальної перебудови в цій сфері неможливо забезпечити нову якість навчання і виховання молоді, досягти суспільного прогресу країни [3, с. 58].

Мета даної статті – акцентувати увагу на проблемах виявлення обдарованості та навчання обдарованих учнів, а також проаналізувати досвід вітчизняних та зарубіжних науковців з цієї проблеми, дослідження особливостей виявлення різних видів обдарованості на різних етапах розвитку учнів.

Актуальність статті не викликає сумніву, оскільки проблема діагностики обдарованості, її розвиток і реалізація є найважливішими та необхідними завданнями держав, спрямованих у майбутнє.

Свого часу соціолог і економіст В. Парето розвинув теорію "кругообертання еліт", згідно якої для підтримки стійкості суспільство повинне створити умови попадання в еліту найбільш талановитих зі своїх членів [5, с. 5]. Ще на початку минулого століття пильна увага зверталася на освітню роботу з обдарованими дітьми, тоді намітились основні напрямки досліджень проблеми обдарованості: природа обдарованості, її виявлення в дитячому віці і розвиток. Дослідження радянських психологів феномена "обдарованість" були включені в систему міжнародних та європейських досліджень і знаходились на рівні світової науки (П.П. Блонський, Л.С. Виготський, В.В. Зеньковський, Г.І. Россолімо, Г.І. Челпанов, В.М. Екземплярський).

До 1917 року в Росії існували гімназії, в яких виділялися і формувалися групи обдарованих учнів, але вони призначалися, в першу чергу, для дітей, батьки яких належали до "вищого світу". У 1936 році ці дослідження були припинені, навіть особливий підхід до

обдарованих дітей був заборонений. Допомога таким дітям розцінювалася як вирощування інтелектуальної еліти і порушення соціальної справедливості [6, с. 63].

У 1960-і р. у двох могутніх державах, які направляли усі сили на гостру конкурентну боротьбу на міжнародній арені, в СРСР і США паралельно, на державному рівні були прийняті крупні програми з підтримки обдарованої молоді. На сьогоднішній день при незмінному лідерстві США такі країни, як Китай, Південноазіатські “Малі дракони”, Бразилія, Саудівська Аравія, розвернули широку діяльність у цьому напрямі. Не залишається в стороні від загальної тенденції і Європа. В більшості країн Західної Європи існують державні, системні програми підтримки обдарованої і талановитої молоді, направлені як на залучення їх ресурсів для збільшення науково-технічної і технологічної конкурентоспроможності, так і на підтримку соціальної стабільності. Проблема дитячої обдарованості є проблемою культурного потенціалу нації [3, с. 58].

В Англії, наприклад, не існує спеціальних шкіл для обдарованих дітей (окрім музичних та хореографічних), оскільки більшість дослідників вважає, що навчання таких учнів має здійснюватися в будь-яких типах навчальних закладів. Умови для навчання дітей різного рівня здібностей створюються на основі диференціації та селекції. Виявлення обдарованості, на думку більшості англійських педагогів та психологів, має відбуватися ще у початковій школі [2, с. 5].

Тривалий час явище обдарованості вивчали в рамках педагогіки. Згодом його почали досліджувати психологи. І тільки в останні 40 років ХХ століття фундаментальні наукові дослідження біологічних основ обдарованості людини стали предметом анатомії, фізіології, генетики, біохімії. Обдарованість може виявлятися в різних видах діяльності та в різні періоди розвитку людини, її не можна визначити за одним якимось критерієм, оскільки вона виявляється в сукупності взаємопов'язаних якостей. Так, для обдарованих дітей характерними є рання мова, великий словниковий запас, допитливість, енергійність, кмітливість, самостійність. Обдаровані діти мають відмінну пам'ять, яка базується на ранній мові та абстрактному мисленні. Вони здатні систематизувати інформацію, уміють користуватися накопиченими знаннями та із задоволенням виконують складні завдання, проявляючи високу концентрацію уваги, наполегливість.

У системі середньої освіти США диференційне навчання вважається однією з оптимальних умов навчання обдарованих дітей. Диференціація навчання ґрунтується на інтересах та здібностях учнів, набуває складних форм і має певний характер на різних ступенях навчання. Виділяють два типи цього навчання: 1) навчання різних груп учнів знань неоднакового рівня та обсягу залежно від їхніх здібностей; 2) поглиблене вивчення ряду чи циклу предметів.

Оцінюючи ефективність навчання обдарованих дітей в США не можна не сказати про збагачення навчання, що передбачає знайомство учнів з різними областями і предметами вивчення, що можуть їх зацікавити. У результаті розширюється коло інтересів, у дитини формується уявлення про те, що вона хотіла б більш глибоко вивчати. Це також передбачає орієнтацію на спеціальний розвиток мислення дитини, що супроводжується заняттями з тренування спостережливості, здібності оцінювати, порівнювати, будувати гіпотези, аналізувати, синтезувати, класифікувати, виконувати інші мисленнєві операції, що є основою переходу до складних пізнавальних інтересів, а також орієнтацією на самостійність науково-дослідницької діяльності і вирішення творчих завдань, індивідуально або в малих групах.

В Англії також застосовуються особливі форми навчання обдарованих дітей. Умовою їх успішного функціонування є індивідуальний підхід у навчанні та гнучкість шкільного розкладу [2, с. 5].

Існують два основні підходи діагностики обдарованості. Перший ґрунтується на системі єдиної оцінки, другий – на комплексній. Прикладом єдиної оцінки є Стенфорд-Біне (тестова методика), за якою дитина повинна набрати 135 балів і більше. Комплексний підхід припускає безліч оцінних процедур, зокрема, результат групового тестування, рекомендації

класного керівника, дані батьків. Дитина повинна або показати високі результати в будь-яких трьох видах оцінки, або набрати певну кваліфікаційну суму балів.

Х. Губер і Д. Воллас представляють еволюційно-історичний підхід до вивчення обдарованості, який вимагає багатого біографічного матеріалу, що дозволяє простежити і реконструювати реальний процес становлення особистості.

Теоретичною підставою для вивчення особистості обдарованого учня для нас є положення, представлені Л.С. Виготським, згідно яким розвиток особи розуміється не як сукупність вчинків і дій, а як історія життя людини, коли з ряду розрізнених і непов'язаних епізодів утворюється єдиний біографічний процес.

Американські спеціалісти М. Карне, П. Кемп та М. Уільямс розробили основні концептуальні моделі навчання обдарованих дітей, яким вони дали такі умовні назви: модель Гілфорда "Структура інтелекту"; модель Рензуллі "Три види збагачення навчальної програми" та модель Блума "Таксономія цілей навчання". Ці моделі знайшли широке застосування, оскільки створюють ефективний фундамент для здійснення навчального процесу, зокрема дозволяють індивідуалізувати програми для талановитих дітей. Такі програми порівняно легкі для розуміння і використання як батьками, так і спеціалістами. Крім того (і це дуже важливо), дані моделі дозволяють більшою мірою зосередитися на роботі з обдарованими дітьми, працювати з ними індивідуально, орієнтуючись на конкретні параметри та елементи, які необхідно оцінювати.

Однак, перш за все, необхідно констатувати, що велика частина обдарованих дітей залишається не виявленою, оскільки використовувані методи не дозволяють виявляти прихованої обдарованості. Як правило, для виявлення обдарованості дітей використовуються тести на оцінювання їхніх досягнень. Цей процес – тривала, дуже складна процедура, ефективне здійснення якої неможливе за допомогою лише разового тестування. Для вимірювання інтелекту існує низка стандартних тестів, що містять завдання на обізнаність, розуміння, знаходження схожості, словниковий запас та інші. Але тести не завжди дають змогу оцінити динаміку обдарованості, так само як і не завжди допомагають виявити приховані резерви розумового розвитку дитини [4, с. 39-40].

У зв'язку з цим у нашій країні окрім тестування на виявлення обдарованості проводяться різноманітні конкурси та олімпіади з різних предметів. Але вони виділяють учнів, які вже досягли успіхів в тій або іншій дисципліні і не дозволяють виявити дітей, обдарованість яких доки не виявилася в академічних досягненнях. Крім того, освітнє середовище в школах, де вони вчаться, не орієнтоване на їх підтримку. В результаті діяльність зводиться до роботи з тими дітьми, обдарованість яких очевидна, хто завдяки своїм можливостям або ж сприятливому середовищу в родині зумів проявити себе. В той же час справжня системна робота полягає в створенні можливості максимально широкого прояву талантів, у вирощенні їх [5, с. 6]. Проте навіть визнання обдарованості дитини або підлітка у вигляді винагороди, отриманої на олімпіаді високого рівня, приводить до реальних змін в освітніх можливостях лише для дуже небагатьох дітей – як правило, лише для учнів 11-х класів в плані їх вступу до вузів. Виявлення обдарованості є, таким чином, відірваним від розвиваючої роботи з нею. Ще однією проблемою є не відповідність програм навчання в спеціалізованій школі і подальшого навчання у ВНЗ. Спеціалізовані школи дають підготовку на рівні першого, а то і другого курсу університету, внаслідок чого обдаровані студенти на початку вузівського навчання можуть майже не працювати, за що розплачуються потім, коли несподівано виявляється, що шкільних знань не вистачає.

Таким чином, ми вважаємо, що на сьогоднішній день потрібно розширити масштаби роботи з обдарованою молоддю, необхідно створити цілісну систему виявлення обдарованих дітей з різними типами обдарованості, у тому числі і тих, які не виявилися в навчальних досягненнях, організувати взаємопов'язану систему навчання. Тому до існуючих форм виявлення обдарованих дітей (олімпіади, конкурси, літні школи) мають бути доповнені форми виявлення прихованої обдарованості з використанням сучасних психодіагностичних методів. Слід створити школи високого рівня, що володіють найсучаснішими технологіями

роботи з обдарованими дітьми. А також створити спеціальні освітні умови для обдарованих в звичайних школах. Необхідно розвивати дистанційну освіту для обдарованих дітей і підлітків. У деяких випадках дітям повинні надаватися спеціальні гранти для необхідних освітніх можливостей (придбання устаткування, програмного забезпечення, матеріалів або навчання в тій або іншій установі за тими або іншими програмами). Ця робота з виявлення різних категорій обдарованих дітей, з одного боку, і створення для них адекватних траєкторій розвитку, з іншого, стане достатньою мірою ефективною лише тоді, коли набуде системного характеру. Це означає, що повинна існувати система погоджених відповідностей між програмами для обдарованих середньої і вищої школи, що дозволить випускникам шкіл без втрати часу на повторення вже пройденого матеріалу включитися в процес професіоналізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова Д.К., Гончаренко Л.В. Робота з обдарованими дітьми в умовах масової школи / Д.К. Богданова, Л.В. Гончаренко // Управління школою. – Основа, 2004. – № 14(62). – С. 20–24.
2. Казачінер О.С. Організація навчання обдарованих учнів / О.С. Казачінер // Англійська мова та література. – Основа, 2007. – № 2. – С. 2–5.
3. Комісарова С., Ведмеденко Д., Білогорна М. Робота з обдарованими дітьми / С. Комісарова, Д. Ведмеденко, М. Білогорна // Психолог. – [б.в.], 2006. – № 25–28. – С. 57–65.
4. Кульчицька О.І. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. – № 1. – С. 39–41.
5. Рубцов В.В., Марголис А.А., Ушаков Д.В., Журавлев А.Л. Образование одаренных – государственная проблема / В.В. Рубцов, А.А. Марголис, Д.В. Ушаков, А.Л. Журавлев // Психологическая наука и образование. – 2009. – №4. – С. 5–14.
6. Янковчук М.М. Психологічна організація індивідуальної освіти та виховання обдарованих дітей / М.М. Янковчук // Практична психологія та соціальна робота. – [б.в.], 2008. – №3. – С. 63–65.

Кузнецова Н.В.

СПЕЦИФИКА ДИАГНОСТИКИ ОДАРЕННОСТИ У ДЕТЕЙ

В статье рассматривается понятие одаренности, выявление одаренности, методика обучения одаренных детей, смена формы проведения уроков, учитывая феномен одаренности, проблемы в обучении одаренных детей.

Ключевые слова: одаренные дети, содержание обучения, типы обучения, дифференцированное образование, способности, новые программы.

Kuznetsova N.V.

THE PECULIARITY OF DISCOVERING GIFTED CHILDREN

The article analyzes the notion of gifts, the discovering of talent, the methodology of working on the programs for teaching gifted pupils, changing the form of conducting the lessons, some problems in teaching such children.

Key words: gifted children, the contains of teaching, types of teaching, differential (individual) teaching, ability, new programs.